Dinleme/İzleme Metni Çözümlemesi, Cümlenin Ögeleri ve Fiilde Çatı (Geçişli-Geçişsiz, Etken-Edilgen) Genel Uygulamaları ile Yazım-Noktalama (T.8.3 & T.8.4)

Erdemler temasındaki okuma ('Yanlışlarımız...') ve dinleme/izleme ('Meşe ile Saz') metinlerinin konusunu, ana fikrini ve söz sanatlarını çözümler; düşünce yazısı türlerini (deneme, fıkra, makale) ayırt eder (T.8.1.6, T.8.3.7 & T.8.3.26). · Cümlenin ögelerini, cümlede vurguyu ve ara sözleri fiilde çatı (etken-edilgen, geçişli-geçişsiz) özellikleriyle ilişkilendirerek karma cümleler üzerinde çözümler (T.8.4.18 & T.8.4.19). · Yazılarında ve okumalarında bağlaçların yazımı ile virgül, kısa çizgi, noktalı virgül ve iki nokta kurallarını doğru uygular (T.8.3.1).

HATIRLAYALIM

- Cümlenin ögeleri bulunurken **önce yüklem**, **sonra özne** («Kim / Ne?»), ardından **nesne** (belirtili «Neyi/Kimi?», belirtisiz «Ne?») ve **tümleçler** (yer tamlayıcısı, zarf tümleci) bulunur; **tamlamalar ve deyimler bölünmez.**
- Öznesine göre: işi yapan belliyse **etken çatı** (gerçek/gizli özne); «-l / -n» eki alıp işi başkası tarafından yapılıyorsa **edilgen çatı** (**sözde özne**) vardır.

1 EŞLEŞTİRME

Sol sütundaki cümlenin ögeleri ve fiilde çatı kavramlarını sağ sütundaki açıklamalarıyla eşleştiriniz.

b) 1. Edilgen Çatılı Fiil ve Sözde Özne	a) Başına «onu» sözcüğü getirilebilen, belirtili veya belirtisiz nesne alabilen eylem
a) 2. Geçişli Çatılı Fiil	b) Yüklemin «-l / -n» eki aldığı, nesnenin «kim tarafından» yapıldığı belirsiz özneye dönüştüğü yapı
c) 3. Fiil Cümlesinde Vurgu	c) Yüklemi çekimli bir fiil olan cümlede yüklemden hemen önce yer alan öge

2 TABLOYU TAMAMLA

Görseldeki cümle kartlarını inceleyerek her cümlenin **öznesine göre** (etken/edilgen) ve **nesnesine göre** (geçişli/geçişsiz) çatısını tabloya yazınız. İlk satır örnektir.

1. Öğrenciler şiiri okudu. Kim? Öğrenciler · onu okudu	2. Sokaklar temizlendi. -n eki (Sözde özne)
3. Çocuk uyuyakaldı. Gerçek özne · onu uyuyakaldı (X)	4. Dedem fidan dikti. Gerçek özne · onu dikti (+)

Cümle ve Yüklemi	Öznesine Göre Çatısı	Nesnesine Göre Çatısı
1. Öğrenciler şiiri dikkatle okudu.	Etken (Gerçek özne)	Geçişli (onu okudu)
2. Sokaklar sabah erkenden temizlendi.	Edilgen (Sözde özne)	Geçişsiz (onu temizlendi X)
3. Küçük çocuk kanepede uyuyakaldı.	Etken (Gerçek özne)	Geçişsiz (onu uyuyakaldı X)
4. Dedem bahçeye fidan dikti.	Etken (Gerçek özne)	Geçişli (onu dikti)

3 KISA CEVAP

Görseldeki «Belediye ekipleri mahallemizin parkını dün temizledi.» cümlesini **edilgen çatılı** cümleye dönüştürerek yeni cümlenin sözde öznesini yazınız.

Etken Cümleden Edilgen Cümleye Dönüşüm

Etken: «Belediye ekipleri (Özne) / mahallemizin parkını (Nesne) / dün / temizledi.»

Edilgen: İşi yapanı çıkarıp yükleme «-n» eki getiriniz → Sözde Özne = ?

«Mahallemizin parkı dün temizlendi.» — Sözde özne.

4 ÇOKTAN SEÇMELİ

Görseldeki «Görevliler kütüphanedeki yıpranmış kitapları dün özenle onardı.» cümlesinin **öge dizilişi** ve **çatı özelliği** hangisinde doğrudur?

Karma Cümle Çözümlemesi (Öğeler + Fiilde Çatı)

«Görevliler / kütüphanedeki yıpranmış kitapları / dün / özenle / onardı.»

Kim? → Görevliler | Neyi? → kütüphanedeki yıpranmış kitapları | onu onardı (+)

- **A)** Özne / Belirtili Nesne / Zarf Tümleci / Zarf Tümleci / Yüklem — Etken ve Geçişli
- **B)** Sözde Özne / Yer Tamlayıcısı / Belirtisiz Nesne / Yüklem — Edilgen ve Geçişsiz
- **C)** Özne / Yer Tamlayıcısı / Belirtili Nesne / Zarf Tümleci / Yüklem — Etken ve Geçişsiz
- **D)** Belirtili Nesne / Özne / Zarf Tümleci / Yüklem — Edilgen ve Geçişli

5 DOĞRU MU, YANLIŞ MI?

Cümlenin ögeleri, fiilde çatı, metin türleri ve noktalama kurallarıyla ilgili ifadelerden doğru olanlara D, yanlış olanlara Y işaretleyiniz.

	D	Y
«En büyük erdem dürüstlüktür.» cümlesinin yüklemi isim olduğu için bu cümlede çatı özelliği aranmaz.	☑	☐
«Burada kitap okudu.» cümlesi nesne almadığı için «okudu» fiili geçişsiz çatılıdır.	☐	☑
Etken çatılı bir cümle edilgen yapıldığında, etken cümlenin nesnesi edilgen cümlede «sözde özne» görevine geçer.	☑	☐
Yazarın herhangi bir konuda kişisel düşüncelerini kanıtlama amacı gütmeden samimi bir dille yazdığı türe «makale» denir.	☐	☑

6 BOŞLUK DOLDURMA

Cümlelerdeki boşlukları kutuda verilen uygun dil bilgisi ve edebiyat kavramlarıyla tamamlayınız.

kısa · sözde · ünlem · konuşturma

1. «Meşe ile Saz» metninde olduğu gibi cansız varlıkların veya hayvanların konuşturulması sanatına **konuşturma** (intak) denir.
2. Edilgen çatılı fiillerde işi yapan belli olmadığı için işten etkilenen ögeye **sözde** özne adı verilir.
3. Cümle içinde ara sözleri ve ara cümleleri ayırmak için iki virgül veya iki **kısa** çizgi kullanılır.

7 ÇOKTAN SEÇMELİ

Görseldeki «Annem —hayatımın en değerli insanı— dün akşam bize taze kurabiyeler pişirdi.» cümlesinde **ara sözün açıkladığı öge** ve **vurgulanan öge** hangisidir?

Cümlede Ara Söz ve Vurgu İncelemesi

«Annem —hayatımın en değerli insanı— dün akşam bize [taze kurabiyeler] pişirdi.»

İpucu: Fiil cümlesinde vurgu yüklemden (pişirdi) hemen önceki ögededir!

- **A** Ara söz: Öznenin açıklayıcısı — Vurgulanan öge: Belirtisiz nesne (taze kurabiyeler)
- **B** Ara söz: Nesnenin açıklayıcısı — Vurgulanan öge: Zarf tümleci (dün akşam)
- **C** Ara söz: Yer tamlayıcısının açıklayıcısı — Vurgulanan öge: Özne (Annem)
- **D** Ara söz: Zarf tümlecinin açıklayıcısı — Vurgulanan öge: Yer tamlayıcısı (bize)

8 ÇOKTAN SEÇMELİ

Görseldeki «Meşe ile Saz» (La Fontaine) fabl inceleme kartına göre fırtınada kibirli meşenin devrilip alçak gönüllü sazın ayakta kalması hangi **ana fikri** vurgular?

Ulu Meşe (Kibirli)	İnce Saz (Alçak Gönüllü)
• Gücüne güvenip böbürlenir	• Mütevazı ve esnek davranır
• Rüzgâra karşı inatlaşır	• Fırtınada eğilerek uyum sağlar
• Fırtınada kökünden sökülür!	• Fırtına geçince ayakta kalır!

- **A** Kibir ve inatçılık insanı yıkar; tevazu ve esneklik ise zorluklar karşısında ayakta tutar.
- **B** Fırtınalı havalarda su kenarındaki bitkiler her zaman daha çabuk kırılır.
- **C** Güçlü olan varlıklar doğadaki hiçbir engelden etkilenmez.
- **D** Hatalarımızı kabul etmek yerine başkalarını suçlamak bizi korur.

9 ŞİFRELİ KELİME

İpuçlarındaki dil bilgisi kavramlarını kutulara yazınız. Numaralı harflerle «cümlede iş, oluş, hareket veya yargı bildiren

Sözcüklerin kurallara uygun olarak doğru yazılışı (imla)	Y A Z I M
Cümlede yüklemin anlamını yer, zaman veya durum yönünden tamamlayan öge	T Ü M L E Ç
İşi yapan gerçek veya gizli öznesi belli olan fiil çatısı	E T K E N
«-l / -n» eki alan ve sözde öznesi bulunan fiil çatısı	E D İ L G E N
Cümlede yüklemin bildirdiği işi yapan temel öge	Ö Z N E
Yazarın kişisel düşüncelerini kanıtlama amacı gütmeden yazdığı metin türü	D E N E M E

Turuncu kutulardaki harfler yukarıdan aşağıya:

YÜKLEM

10 SIRALAMA

Görseldeki cümlede ögeleri doğru bulmak için izlenmesi gereken çözümleme adımlarını 1'den 4'e kadar sıralayınız.

1. Adım	2. Adım	3. Adım	4. Adım
Önce YÜKLEM	Sonra ÖZNE	Varsa NESNE	TÜMLEÇLER

1. Cümledeki tamlamaları, deyimleri ve birleşik fiilleri belirleyerek yargıyı bildiren Yüklemi bulmak
3. Yükleme «Neyi, Kimi, Ne?» sorularını sorarak varsa Belirtili veya Belirtisiz Nesneyi bulmak
4. Yükleme «Nereye/Nerede/Kimde?» ve «Ne zaman/Nasıl/Niçin?» sorularını sorarak Tümleçleri bulmak
2. Yükleme «Yapan kim / Olan ne?» sorularını sorarak Özne veya Sözde Özneyi bulmak

11 ÇOKTAN SEÇMELİ · DÜŞÜN

Görseldeki dört cümleden hangisinde **yazım veya noktalama yanlışı** yapılmıştır?

1. fark etmek de Ayrı yazım + bağlaç (Doğru)	2. sanatsal; makale, Noktalı virgül kullanımı (Doğru)
3. Ankara'dan, İzmir'den Özel adlara gelen ekler (Doğru)	4. nasıl farketmedin? Yardımcı fiil bitişik? (Yanlış!)

- **A** 1. Cümle: Yanlışlarımızı fark etmek de büyük bir erdemdir. (Doğru)
- **B** 2. Cümle: Öykü, roman ve şiir sanatsal; makale, deneme ve fıkra düşünce yazısıdır. (Doğru)
- **C** 3. Cümle: Toplantıya Ankara'dan, İstanbul'dan ve İzmir'den yazarlar katıldı. (Doğru)
- **D** 4. Cümle: Sen ki her zaman doğruyu söylersin, bu hatayı nasıl farketmedin? (Yanlış)

12 AÇIK UÇLU · DÜŞÜN

Görseldeki «Yazar son kitabında çocukluk anılarını samimi bir dille anlatmış.» ve «Sinema salonunun kapıları saat onda açıldı.» cümlelerini

1. Cümle (anlatmış)	2. Cümle (aç-ıl-dı)
«Yazar … çocukluk anılarını samimi bir dille anlatmış.» Özne: Yazar · Nesne: +	«Sinema salonunun kapıları saat onda açıldı.» Sözde Özne · -l çatı eki

1. cümle işi yapan belli (Yazar) ve nesne aldığı (çocukluk.